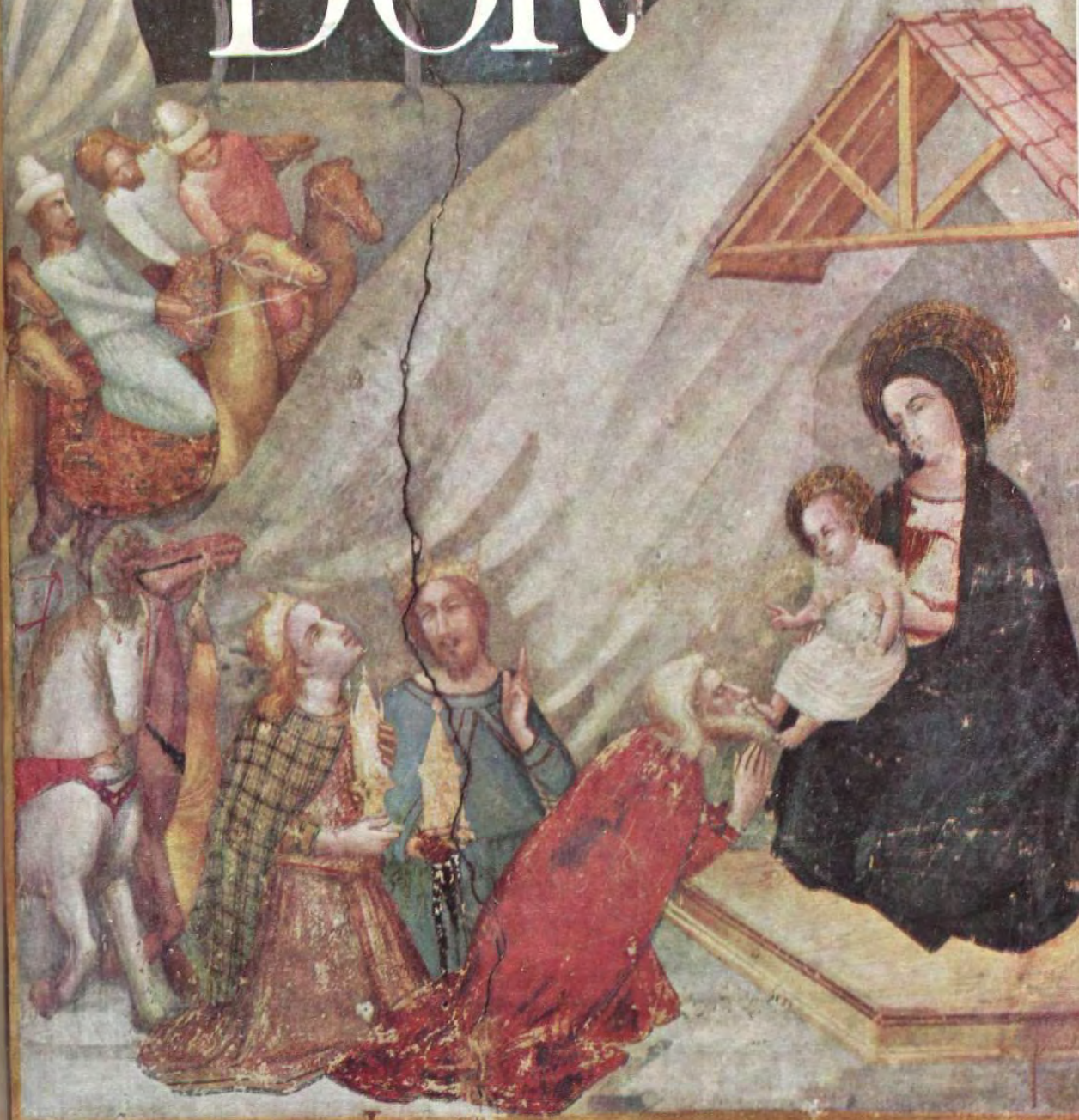

desembre, 1960

SERRA D'OR

UN GRAN MESTRE
DE L'ART CATALA:
FERRER BASSA

MARTÍNEZ FERRANDO, ESCRITOR

per Joan Fuster

Moltes vegades me'n parlava amb una melancònia plàcida i sense fel. «La meua literatura», deia, «ja ha passat; jo sóc d'una altra època...» I, realment, ell tenia aquesta vaga convicció. L'any 36 encara havia publicat la novel·la *Una dona s'atura en el camí*, dos reculls de contes extrets de llibres anteriors, *El tití Rovira* i *Remor de veus al cementiri*, potser alguna cosa més. Tanmateix, com si la guerra l'hagués apartat de la «literatura»: de la seva, si més no. És possible que la causa immediata no fos sinó un simple atzar professional: Ernest Martínez Ferrando era historiador d'ofici i de vocació, i acabà deixant-se absorbir per les feines erudites. De la manera, en el fons, se sentia una mica desplaçat enmig del gir que preïen les intencions i les tècniques en la narrativa dels últims temps. N'estava al corrent, per cert. La dedicació als estudis medievals no va pervertir gaire la seva curiositat pels autors i les modes dels al dia. Però ja no hi trobava un toc per als seus escrits. Després del 40, definitivament condescendí a «reeditar» textos de joventut: *Primavera inquieta*, dins la Biblioteca Selecta, a Barcelona, i a València, *Les llunyanies suggestives*, de la Col·lecció Murta, i *L'altre geperut*, a L'Estel. En aquests volums hi ha algunes narracions inèdites, noves. Era evident, malgrat tot, que Martínez Ferrando «no hi tornava».

Ben mirat, la seva màxima il·lusió intel·lectual residia en aquella «literatura» que semblava renunciar. Mai no deixà de pensar-hi. Pertanyia a la família dels escriptors perpètuament insatisfets de la pròpia obra, obsessionats per refer-la i millorar-la. Si Martínez Ferrando no donà a la impremta massa originals «nous», en els darrers anys, les seves «reedicions» eren, en canvi, veritables «novetats»: la versió diguem-ne primitiva de molts contes li apareixia profundament reelaborada, sovint de cap a cap. El lector podrà comprovar-ho, per exemple, comparant la redacció de «Aquells torrons de Nadal» que inclou *L'altre geperut*, del 1963, amb l'antecedent, del mateix relat, inserida en llibres d'abans de la guerra. No entrarem ara a discutir si els resultats d'aquesta manipulació «revisora» són o no superiors als resultats inicials. El que ací m'interessa de subratllar és la «insistència» que Martínez Ferrando projectava sobre aquests papers seus, quan més aparentava «desistir-los». D'altra banda, també nascà en el treball històric una oportunitat que li servís de succedani: en

algunes de les biografies que va escriure, com *Jaume II o el seny català*, i *La tràgica història dels reis de Mallorca*, va posar «dins» la figura dels protagonistes una mica — prudent — d'aquella «psicologia imaginària» amb què els narradors pasten llurs personatges...

Signi com sigui, el Martínez Ferrando narrador «es jubilà», pràcticament, el 1936. Havia publicat, fins aleshores, *Les llunyanies suggestives i altres proses* (1918), *El farsant i l'enamorada* (1919), *Vida d'infant* (1921), *Històries i fantasies* (1924), *Primavera inquieta* (1926) — refosa de *Vida d'infant* — i *Tres històries cruels* (1930), més *Una dona s'atura en el camí* i les dues antologies ja esmentades. Era una producció ben estimable en quantitat, si tenim en compte l'edat de l'autor en aquell moment, i feia esperar que es prolongaria en realitzacions d'una maduresa definitiva. No ha estat així, i, per tant, fóra injust d'establir paral·lels o contrastos entre Martínez Ferrando i d'altres escriptors de la seva generació més persistents en la labor. Si la seva obra erudita fa la impressió d'un esforç d'absoluta plenitud, l'obra estriatament literària té tot l'aire d'una temptativa a mig aconseguir. I no és pas que les narracions de Martínez Ferrando es ressentin d'insuficiències importants. Ben al contrari: alguns dels seus contes són, sens dubte, peces d'admirable factura, subtils, que poden situar-se entre els millors que mai s'hagin escrit en català. Em refereixo a una altra cosa: a una mena de frustració del conjunt «possible». És, en part, el mateix efecte que fan les proses de Duran i Reynals o les poesies de Folguera...

Ara: que la «literatura» d'Ernest Martínez Ferrando fos considerada — ell creia que «desconsiderada» — com «d'una altra època», em semblaria més aviat un mal plantejament. Tota «literatura» data d'una «època» determinada, i passa, al capdavall. No és pas aquest, el problema, em penso. Martínez Ferrando no era més «d'una altra època» que qualsevol dels seus «contemporanis». Ni tampoc menys, naturalment. La seva singularitat, en tot cas, prové d'un factor específic: l'«irrealisme». Si els altres narradors de la seva generació no van ésser, en general, massa «realistes», ell ni tan sols s'ho va proposar. El món que l'envolta se li presentava com una «llunyania suggestiva», i res més: literàriament, s'accontenta d'extreure'n

l'estampa irisada, ambigua, diluïda. El relat tendeix a resoldre's en un «clima», més que no pas a concretar-se en un conflicte o en uns tipus de consistència «real». Sempre hi ha una tensió patètica que s'hi esfuma, punyent però grisa, i de la qual emana un lleu no sé què líric, difícil de puntualitzar. De vegades és una punta d'humor allò que li sura: un humor piadós, afable, desproveït de reticències, innocent, «poètic» en definitiva. Martínez Ferrando havia qualificat de «poemes» els seus contes, i el mot és vàlid. No són pas els «poemes en prosa» habituals, verbaloides o simplement enginyosos, sinó «narracions» autèntiques. Tanmateix, l'anècdota narrada hi queda reduïda a suport d'un gràcil mecanisme «emotiu».

La «realitat» li compta, és clar. Però només en tant que «llunyania», i pel fet d'ésser «suggestiva». ¿Quèstió de «temperament»? Els qui li fórem amics sabem que Martínez Ferrando era un home poc lliurat a les seduccions abruptes de la «vida». Alguna notícia de la seva intimitat biogràfica ens en revelaria el perquè. I potser en el pròleg a la primera edició de *Primavera inquieta* trobaríem, referida a un infant genèric, un esbós d'explicació relativament acceptable. «Quan, de vegades, el petit és las de llegir, abandona el llibre sobre els genolls», escriu; «els seus ulls enlluernats per les visions interiors descansen l'esguard en la penombra, i aleshores, a través dels murs, li arriben del carrer, esmorteïdament, les remors de la vida, d'aquesta vida complicada, misteriosa, que vibra i batega al seu entorn...» Si fa no fa, i amb totes les reserves pròpies del cas, la «descripció» podria ésser-li aplicada. La gent i les coses, ell les veu — les entreveu — a distància, com un espectacle que ha d'intentar de comprendre des de la seva soledat. I comprendre'l és omplir les escenes amb una palpació dramàtica «inventada». La silueta d'una dona trista, la timidesa d'un noi, el gest d'un clown o d'un geperut, el retir d'unes monges candoroses, li basten per a fantasiar sobre una història. I les seves són, en general, «històries cruels». Perquè la «vida» és sempre «cruel», quan s'observa des d'una soledat.

Potser tampoc no podia ésser «realista» per alguna altra raó. Martínez Ferrando no va tenir mai, de fet, una «radicació» social clara: valencià resident molts anys a Barcelona, no arribà a integrar-se enlloc, i si la seva societat d'origen se li

convertia en record estilitzat — la València de principi de segle —, la societat on s'installava continuà essent-li una mica estranya o impenetrable. La majoria dels seus contes són, per això, de localització imprecisa, i no la necessiten. I molts dels que tenen per ambient un punt definit corresponen a una València reconstruïda amb dolços residus de memòria. Martínez Ferrando enyorà intensament la seva ciutat natal, els paisatges llaurats que l'envolten, el to elegant i familiar de la mòdica burgesia que l'habitava. La València moderna és una població sense literatura: sense una literatura que la reflecteixi «com a societat». En el XIX encara va tenir un Blasco Ibáñez i un Eduard Escalante, que, en castellà o en dialecte, van llegar-nos-en un retrat fragmentari però útil. Martínez Ferrando hauria pogut sumar-s'hi. O no: no podia sumar-s'hi. Per a ell, València era només un record remissent i una nostàlgia demorada. I en els seus llibres, València és això, exclusivament això. El «buit literari» de la capital del País Valencià continua incancellat.

En un panorama de les lletres catalanes del segle XX, el nom d'Ernest Martínez Ferrando ocuparà sempre un lloc distin-

git: no cal ni dir-ho. En l'àrea cultural valenciana, ell i la seva obra tenen, de més a més, un valor excepcionalment significatiu. És un dels escassos escriptors vernacles que, després de Teodor Llorente, han traspasat la frontera regional. Optà pel català ben d'hora. En la tria idiomàtica l'havien precedit els seus germans Eduard i Daniel. Eduard Martínez Ferrando fou un periodista batallador, esmolat en les polèmiques, de gran voluntat política dins el valencianisme des dels temps de la Solidaritat. Daniel era poeta: publicà els seus versos amb «pòrtics» amistosos de Rusiñol i Maragall, i Joaquim Folguera els hi comentà en un article particularment vivaç i digne d'ésser rellegit per molts motius. Ernest s'ajustà a la norma fraterna. I mereix d'advertir-se el fet que els Martínez Ferrando havien nascut en una llar de llengua castellana: no sé si el pare o la mare era *xurro* — *xurret*, deia ell, el contista, amb la tendresa del diminutiu. El cas, tanmateix, no és insòlit: no ho fou en l'etapa de la Renaixença, ni després, ni avui. Entre les múltiples paradoxes de la situació valenciana, aquesta té una indiscutible constància: el «rescat» lingüístic, a nivell literari, d'indígenes castellanitzats.

A escala local, Ernest Martínez Ferrando representà un dels primers intents de fer «literatura en valencià» en termes de «normalitat»: això és, sense cedir als tòpics del pintoresquisme antoctonista. El seu germà Daniel encara els va conrear — amb més bona fe que fortuna —, i precisament Folguera li ho lloava perquè creia endevar-hi un resort d'«agitació ètnica» eficaç. Ernest Martínez Ferrando anava per un altre camí, i el mateix Folguera l'hi va encoratjar, potser contradient-se. Tant se val. Ell ha estat un exemple insigne per a les generacions valencianes posteriors. Ho feia des de Barcelona. Però ho feia també des de la seva València nutricia, on tenia posats el pensament i l'última esperança, i on li volgut morir. Un dia li haurem de rendir l'homenatge que ara, en les necrologies improvisades o tortuoses, li ha estat regatejat, tant a València com a Barcelona. El petit clos intel·lectual valencià, sobretot, l'hi deu. I aleshores, més que del literat i de l'erudit, caldrà parlar de l'home que tant i tan calladament va col·laborar a l'edificació d'una nova tradició creadora. En parlarem amb el màxim elogi: l'elogi dels agraïts.

EDITORIAL SELECTA

novetats per a Nadal
i Reis

OBRES COMPLETES DE PRUDENCI BERTRANA

Esplèndid volum de 1.700 pàgs
amb 16 làmines en calcogravat
contenint la producció íntegra
del gran prosista de Catalunya

Sebastià Juan Arbó
NARRACIONS DEL DELTA

Charles Dickens
UNA CANÇÓ NADALENCA

Trad. de J. Carner.

Jules Verne
VIATGE A L'ENTORN DE LA LLUNA

Trad. de J. Ribot.

J. M. de Sagarra
PAULINA BUIXAREU

Pere Corominas
LES PRESONS IMAGINÀRIES

EDITORIAL AEDOS

Novetats i èxits editorials

Vuitanta anys de
sinceritats i de silencis

MEMÒRIES DE JOAQUIM M. DE NADAL

2.ª edició.

PRAT DE LA RIBA

de Rafael Olivar Bertrand

La vida inconeguda i l'obra prodigiosa del «seny ordenador de Catalunya».

GEOGRAFIA DE CATALUNYA

II volum

Geografia comarcal

publicats els sis primers fascicles, comprenent les comarques de Ribagorça, Pallars, Alt Urgell, Andorra i Berguedà.

Distribució: CASA DEL LLIBRE